

Taller d'història de la paleontologia i de la paleoantropologia a Catalunya

05/2011 - Història de les Ciències. El divendres 29 d'abril va tenir lloc a la sala de reunió del Centre d'Història de la Ciència de la UAB (CEHC) el primer "Taller d'història de la paleontologia i de la paleoantropologia a Catalunya". Organitzat per Oliver Hochadel, investigador del CSIC i membre del CEHC dedicat actualment a la recerca de la història del jaciment d'Atapuerca, entre altres temes, sorgí amb l'objectiu de posar en el punt de mira la relació de la paleontologia i la paleoantropologia amb els públics i la premsa, el seu ús instrumental com a creadores d'identitat i l'estudi dels diferents rols dels científics.

Debat després del seminari d'Oliver Hochadel dins del primer "Taller d'Història de la Paleontologia i de la paleoantropologia a Catalunya", el 29 d'abril a la sala de reunió del CEHC (Facultat de Ciències).

Oliver Hochadel, promotor de la iniciativa, introduí la sessió emfasitzant els temes d'interès al voltant dels quals havia de girar el taller: l'estudi, des de la història de la paleontologia i la paleoantropologia, de les relacions entre el públic i la premsa, de l'ús d'aquestes disciplines per a crear identitat, afirmar les arrels i generar nacionalisme, fer èmfasi en l'estudi dels científics com a persones (parant especial esment als diversos papers que sovint desenvolupen –sobretot els mediàtics–, com per què i per a què usen els mitjans i la divulgació...) i el mètode per a estudiar-ho.

Carlos Acosta, col.laborador de l'ICP i membre investigador del CEHC, féu la primera intervenció. Abordà l'estudi d'aquests punts des de la figura de Miquel Crusafont, paleontòleg català l'activitat científica del qual l'erigeix com el "relacions públiques" de la ciència espanyola del franquisme: des de la Secció de Paleontologia del Museu de Sabadell o des de l'Institut Provincial de Paleontologia, de què fou fundador, aconseguí fer de Sabadell i de Barcelona (des del Laboratori de Paleontologia de la Universitat de Barcelona) llocs de referència en la paleontologia mundial. Al final de la seva carrera, erigí la paleontologia com la ciència encarregada de dirimir les qüestions de l'evolució contra biòlegs, genetistes i neodarwinistes que, amb l'admissió de l'atzar de la genètica, s'oposaven al finalisme (al qual ell s'adscrivia). Acosta ens mostrà com aquesta oposició generà un debat que va marcar un llindar en la manera de fer paleontologia a Catalunya i l'Espanya post-franquista.

Incidint en la relació amb la premsa i els seus públics, Clara Florensa, biòloga, física i màster en Història de la Ciència, ens parlà del seu estudi del tractament de la teoria de l'evolució a través de la paleontologia i la paleoantropologia a La Vanguardia Espanyola durant el franquisme i la transició. En l'Espanya catòlica de la dictadura, la teoria de l'evolució era no grata. A través de la paleontologia, se l'associà a conceptes pejoratius com el materialisme, i l'evidència del registre fòssil, que hi aportava proves a favor, presentava la disciplina com un coneixement perillós digne de ser censurat. Ens mostrà com el xoc evolució-religió era molt patent i viu a les pàgines del diari, fins ben entrats els anys seixanta, i com hi podíem trobar evidències de la presència de debat, implicant experts i profans, en diferents espais de la societat del moment i convertint, en un episodi del període, les pàgines del diari en un fòrum de discussió obert.

Una cas flagrant de l'ús dels mitjans per part dels científics i també de la relació que s'estableix entre la ciència, la premsa i els seus públics el presentà Miquel Carandell, biòleg, màster en Història de la Ciència i educador ambiental que ha estudiat la controvèrsia pública que generà el cas de l'"Home d'Orce", un fragment de crani sobre el qual no s'ha arribat a un consens,

dins la comunitat científica, sobre el seu caràcter, humà o no. La troballa va ser publicada l'any 1983 a la revista *Paleontologia i Evolució*, de l'Institut de Paleontologia de Sabadell, institució a la que pertanyien els descobridors Josep Gibert, Jordi Agustí i Salvador Moyà-Solà. Posteriorment, diversos científics es declararen partidaris d'atribuir-la al grup dels cavalls i ases. Josep Gibert, però, seguí argumentant que es tractava d'un homínid. La polèmica, que s'allargà durant més de vint anys, tingué un ampli ressò als diaris. En aquesta xerrada, Miquel Carandell analitzà quin va ser el paper dels mitjans durant la controvèrsia i el seu efecte en la falta de consens.

Quant a la relació d'aquelles ciències amb la creació d'identitat, arrels i nacionalisme, Maria Laura Moreno, llicenciada en dret i màster en Història de la Ciència, ens presentà el cas de la troballa de tres homínids fòssils per part de Salvador Moyà: el *Dryopithecus laietanus*, el *Pierolapithecus catalaunicus* i l'*Anoiapithecus brevirostis*. Els seus noms fan clara referència a les localitats on foren trobats (Barcelona, Hostalets de Pierola i l'Anoia) i foren batejats pels seus descobridors amb noms de pila: Jordi, Pau i Lluç, respectivament. Als mitjans de comunicació foren presentats com "els primers catalans". La tesi de Maria Laura és que la paleontologia i l'antropologia van ser estratègiques per reforçar els ideals d'una política nacionalista presentant-se els descobriments d'ancestres humans com a símbols de la cultura catalana. Analitzant la Llei de patrimoni cultural català féu una exposició resumida dels aspectes jurídics del patrimoni paleontològic al marge d'elements polítics nacionalistes i ho aplicà al cas tractat per fer-ne una anàlisi comparativa.

Finalment, la figura d'Eudald Carbonell, descrit en alguna ocasió com "el més famós científic català viu", serví a Oliver Hochadel com a objecte per fer una estudi complet dels punts d'estudi proposats i analitzà els seus múltiples rols com a ciutadà i com a científic, com a arqueòleg i com a personatge públic. A més, l'ascens a la fama de Carbonell està intrínsecament relacionat amb la seva investigació al jaciment d'homínids d'Atapuerca, que ostenta "l'europèu més antic". A la xerrada, Oliver Hochadel traçà la carrera de Carbonell com a arqueòleg centrant-se en les seves nombroses iniciatives per a popularitzar el seu treball, en la seva participació en els mitjans creant certa controvèrsia en algunes ocasions, i es preguntà quin tipus de paper assumeix el personatge en l'àmbit públic. Carbonell es descriu a si mateix com a marxista i com a catalanista, però alhora (en el context d'Atapuerca) és un campió i promotor de "la ciència espanyola". Oliver Hochadel acabà plantejant-se com aquests rols, aparentment contradictoris, poden ser continguts dins d'una mateixa persona i animà els participants del taller, ponents i públic, a participar en el debat.

Després de cada exposició hi hagué un debat animat entre tots els assistents molt profitós: amb intervencions especialment valuoses com les d'Agustí Nieto-Galán (director del CEHIC) i Pepe Pardo (investigador del Institut Milà i Fontanals-CSIC), amb àmplia i reconeguda experiència en la recerca en història de la ciència, així com del cap del departament de recerca del Mesozoic i del departament de Faunes del Neogen i Quaternari de l'ICP, Àngel Galobart Lorente, que treballà en les excavacions del jaciment de Venta Micena (d'on s'extragué el fragment de crani de l'Home d'Orce) durant molts anys i per tant coneixedor de primera mà del cas d'Orce i de Josep Givert. I també interessant fou la intervenció de tres arqueòlegs amics personals i companys d'excavació durant molts anys d'Eudald Carbonell, que intercanviaren opinions amb Oliver Hochadel sobre la manera d'abordar la figura del personatge.

És un fet no gaire habitual en història de la ciència poder comptar amb l'objecte d'estudi entre l'audiència i fou molt interessant el diàleg sorgit. Per tot plegat, el taller fou un èxit i una iniciativa molt profitosa i recomanable que caldria instaurar com a pràctica habitual en qualsevol àmbit de recerca.

Clara Florensa

Àrea de Comunicació i Promoció

"La Història de la Paleontologia y de la paleoantropologia a Catalunya", 29 de abril 2011, Sala de reunió del CEHIC (Facultat de Ciències). Oliver Hochadel, Carlos Acosta, Clara Florensa, Miquel Carandell, Maria Laura Moreno.